

ARAP DEVRİMLERİ

DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK

EDİTÖRLER
RAMAZAN YILDIRIM
MAHMUT ALRANTİSİ

SETA

ARAP DEVRİMLERİ DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK

ARAP DEVRİMLERİ DEĞİŞİM VE SÜREKLİLİK

EDİTÖRLER
RAMAZAN YILDIRIM
MAHMUT ALRANTİSİ

SETA

Ramazan Yıldırım

Ramazan Yıldırım Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde lisans, Ankara Üniversitesi'nde doktora eğitimlerini tamamladı. İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi olan Yıldırım aynı zamanda *Ru'ye Türkiye* dergisinin editörlüğünü yapmaktadır. *Hilafet Tartışmaları* ve *Mutezile'nin Kelami Polemikleri* isimli kitapların yazarı olan Yıldırım, "din-devlet ilişkileri, İslam-kelam ekolleri ve bu ekollerin görüşleri, çağdaş İslami hareketler" gibi alanlarda araştırmalarını sürdürmektedir.

Mahmut Alrantisi

Lisansını Gazze İslam Üniversitesi'nde tamamlayan Mahmut Alrantisi yüksek lisans derecesini EL-Aksa Üniversitesi Diplomatik ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden ve doktora derecesini de Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden almıştır. SETA tarafından Arapça yayımlanan *Ru'ye Türkiye* dergisinin editör yardımcılığını yürüten Alrantisi, Türkiye ve Arap Körfezi ülkeleri arasındaki ilişkiler üzerine çalışmalar yapmaktadır. Aljazeera Center for Studies tarafından yayımlanan *Katar'ın Arap Baharı Ülkelerine yönelik Dış Politikası ve Filistin Meselesi* başlıklı bir kitabı bulunmaktadır.

SETA Kitapları 75

ISBN: 978-625-7712-33-0

© 2021 SET Vakfı İktisadi İşletmesi

1. Baskı: Haziran 2021, İstanbul

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Editör: Mehmet Akif Memmi

Düzeltili: Berrin Çalışkan, Hasan Hüseyin Çağırın, Mustafa Said İşeri

Kapak: Erkan Söğüt

Uygulama: Said Demirtaş

Baskı ve Cilt: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA Kitapları

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
ARAP DEVRİMLERİNİN ON YILLIK MUHASEBESİ	
ARAP İSYANLARINDA ON YILIN MUHASEBESİ VE TÜRKİYE'NİN YERİ	
BURHANETTİN DURAN	15
HİKAYENİN SONU MU, BAŞLANGICI MI?	
MUNSİF MERZUKİ	37
ON YIL ÖNCEKİ MİSİR DEVRİMİNİN STRATEJİK VİZYONU VE GELECEKTEKİ KAZANIMLARIN İŞARETLERİ	
EYMEN NUR	45
FİLİSTİN MESELESİ VE ARAP BAHARI	
HALİD MEŞAL	55
ON YIL SONRA ARAP DEVRİMLERİ: GELECEĞİ GÖRME VE HAZIRLANMA METODU	
SEYFÜDDİN ABDÜLFETTAH	67
ARAP DEVRİMLERİNİN TEOPOLİTİĞİ: YENİ İCTİHAD VE YENİ MÜCTEHİD	
RAMAZAN YILDIRIM	99
2010-2011 ARAP DEVRİMİNİ ANLAMAK	
ŞEFİK NAZİM GABRA	109

İKİNCİ BÖLÜM

ARAP DEVRİMLERİ VE ULUSLARARASI AKTÖRLER

ABD’NİN ARAP İSYANLARINA DAİR STRATEJİSİ:
PRAGMATİZM Mİ YOKSA KAFA KARIŞIKLIĞI MI?

TALHA KÖSE | ABDULLAH ENES TÜZGEN

131

AVRUPA BİRLİĞİ VE ARAP BAHARI:
DEMOKRATİKLEŞTİRİCİ MİSYONDAN ETKİSİZ AKTÖRLÜĞE

VEYSEL KURT

163

RUSYA’NIN ORTADOĞU POLİTİKASI: KAYNAKLAR VE STRATEJİLER

MEHMET ÇAĞATAY GÜLER

183

ÇİN DIŞ POLİTİKASININ DEĞİŞİMİ VE ORTADOĞU’DA HİBRİT/MELEZ DÜZEN

KADİR TEMİZ

203

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAP DEVRİMLERİ VE BÖLGESEL AKTÖRLER

ARAP İSYANLARI SONRASINDA TÜRKİYE’NİN ARAP DÜNYASIYLA İLİŞKİLERİ:
YENİ BİR DÖNEM, YENİ BİR SİYASET

MUHİTTİN ATAMAN

221

SEÇİCİ REVİZYONİZM İLE STATÜKOCULUK ARASINDA
İRAN’IN ARAP BAHARI POLİTİKASI

SERHAN AFACAN

239

KÖRFEZ VE ARAP BAHARI: BELİRSİZLİKTE ÇATIŞMAYA

MAHMUT ALRANTISI

257

İSRAİL VE ARAP BAHARI:
SUYA DÜŞEN BEKLENTİLER VE BAŞARISIZ SONUÇLAR

ADNAN EBU AMİR

267

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DEVİRİMİ YAŞAYAN ÜLKELERİN TECRÜBELERİ

TUNUS MODELİ ÜZERİNDEN İLK ON YILINDA ARAP BAHARI İZZEDDİN ABDÜLMEVLA	297
MISIR: 25 OCAK DEVİRİMİ'NDEN ON YIL SONRA İSAM ABDUŞŞAFİ	313
ONUNCU YIL DÖNÜMÜNDE LİBYA DEVİRİMİNİN DURUMU CUMA EL-KİMATİ	337
BÖLGESEL VE ULUSLARARASI ÇATIŞMALAR ARASINDA SURİYE'NİN KADERİ RİDVAN ZİYADE	351
TAMAMLANMAMIŞ YEMEN DEVİRİMİ VE ARAP BAHARI MUHAMMED ZAHİRİ	365

ÖN SÖZ

Arap dünyası 2011’de başlayan ve kısa süre içerisinde tüm bölgeyi etkisi altına alan toplumsal bir değişim ve dönüşüm taleplerinin dile getirildiği bir sürece girmiştir. Adalet, özgürlük ve onur olarak sloganlaştırılan bu talepler Arap dünyasındaki yarım yüzyıllık bir hikayenin de sona erdiğini göstermiştir. Bölgesel siyasi, sosyal, ekonomik ve güvenlik dinamikleri etkileyen bu yeni süreç “bahar”, “devrim” veya “isyan” olarak isimlendirilmiştir. Adı ne olursa olsun bu durum toplumsal değişime yönelik radikal bir talebin ifadesini yansıtan bir süreç olmuştur. Tunus’ta başlayıp kısa sürede Mısır, Libya, Suriye ve Yemen gibi ülkelere yayılan değişim talepleri on yıllardır biriken bir öfkenin patlaması olmuştur.

Gençlerin başat aktör olduğu kitlelerin çağrıları her türlü baskıya karşı özgürlüğü, haksızlığa karşı adaleti, istismara karşı onuru, yoksulluk ve sefaletle karşı adil refah paylaşımını dile getirmiştir. Coğrafyalarının maddi zenginliğine rağmen fakirleşen, en önemli ilkesi adalet ve özgürlük olan bir dine mensup olmalarına rağmen haksızlık, baskı ve dışlanmaya maruz kalan halklar, özgürlüğü talep ederek adil, şeffaf, onurlu ve yaşanabilir bir gelecek inşa etme umudunu barışçıl bir şekilde meydanlara taşımışlardır.

Arap devrimleriyle birlikte başlayan değişim taleplerinin bir sürekliliğe dönüşüp dönüşmeyeceği konusu bölgeyi yakından takip edenlerin gündemini sürekli meşgul etmiştir. Kimine göre Arap devrimleri uzun soluklu toplumsal bir harekettir ve meşru talepleri karşılanmadığı sürece bu hareketlilik herhangi bir lider veya partiye bağlı olmaksızın

varlığını devam ettirecektir. Kimine göre de Arap devrimleri olarak isimlendirilen bu süreç başlangıçta bölgesel bir bahar etkisi yapmışsa da kısa bir süre içerisinde bu etkisini kaybetmiştir. Her halükarda ilk kıvılcımlarının üzerinden on yıl geçmesine rağmen Arap devrimlerinin talepleri geçerliliğini bugün de korumaktadır. Ancak bu taleplerin karşılanması yerine aktörler üzerinden başlatılan tartışma, çatışma ve gerilim ortamı umutları askıya almış gibi gözükse de değişim ve dönüşüm süreci halen devam etmektedir.

Elinizdeki kitapta bu değişim ve dönüşüm sürecinin on yıllık bir muhasebesi yapılarak Arap devrimlerinin bölgesel ve küresel etkileri üzerinde durulmuştur. Arap devrimlerinin tanıkları diyebileceğimiz yazar, akademisyen ve siyasetçiler birer makaleyle katkıda bulundular ve Arap devrimlerini farklı açılardan yorumlayarak tartıştılar. Bu devrimlerin neden meydana geldiği, nerede ve niçin başarılı olup olmadığı, bunlardan çıkarılması gereken derslerin neler olduğu ve başka değişim fırsatlarının neler olduğu gibi meselelere cevaplar aranmıştır.

Arap devrimlerinin değişim ve süreklilik açısından ele alındığı bu kitapta devrimlerinin on yıllık muhasebesi, uluslararası ve bölgesel aktörlerin politikaları ile devrime tanıklık yapan ülkelerin tecrübeleri gibi konular uzman akademisyen, yazar ve siyasetçilerin katkılarıyla değerlendirilmiştir. SETA Genel Koordinatörü Burhanettin Duran “isyan” olarak isimlendirdiği sürecin on yıllık muhasebesini ve Türkiye’nin yerini kaleme alırken Tunus eski Cumhurbaşkanı Munsif Merzuki’ye göre ise Arap devrimleri uzun bir hikayenin başlangıcıdır. Mısırlı siyasetçi Eymen Nur “On Yıl Önceki Mısır Devriminin Stratejik Vizyonu ve Gelecekteki Kazanımların İşaretleri” başlıklı yazısıyla katkıda bulunurken Arap devrimlerinin gölgesinde kalan Filistin ve Kudüs meselesini Hamas siyasi lideri Halid Meşal değerlendirmektedir. Mısırlı akademisyen Seyfuddin Abdülfettah Arap devrimlerinin geleceği nasıl şekillendirdiğini ve bundan çıkarılması gereken dersleri dile getirmektedir. Arap devrimleriyle birlikte Türkiye’de Arapça olarak yayınlanan *Ru’ye Türkiye* dergisinin genel yayın yönetmeni Ra-

mazan Yıldırım Arap devrimlerinin teolojisini “yeni ictihad” ve “yeni müctehid” kavramları üzerinden yorumlarken Filistinli aydın Şefik Nazım el-Gabra ise Arap devrimlerinin bölgesel öneminin anlaşılmasını yorumlamaya çalışmaktadır.

Uluslararası aktörlerden ABD’nin Arap devrimleriyle ilgili stratejisini Talha Köse ve Abdullah Enes Tüzgen, Avrupa Birliği ve Arap devrimlerini Veysel Kurt, Rusya’nın strateji ve politikasını Çağatay Güler, Çin’in Ortadoğu politikasını da Kadir Temiz kaleme almıştır. *Insight Turkey* editörü Muhittin Ataman Türkiye’nin Arap devrimleri sonrası bölge politikasını yeni bir dönem-yeni bir politika olarak yorumlarken Serhan Afacan uyguladığı dış politikayla tartışmaların odağında yer alan İran’ın, Mahmut Alrantisi Körfez ülkelerinin ve Adnan Ebu Amir de İsrail’in Arap devrimleri hakkındaki politikalarını analiz etmektedir.

Arap devrimlerine sahiplik yapan ülkelerin son on yıllık zaman diliminde yaşadığı değişim, dönüşüm ve tecrübeleriyle ilgili analizler kitabın son bölümünde yer almaktadır. Arap devrimlerinin fitilini ateşleyen ülke olarak Tunus’un Yasemin Devrimi’ni ve tecrübesini Cezire Araştırmalar Merkezi direktörlerinden İzzeddin Abdulmevla yorumlarken Mısır’ın 25 Ocak Devrimi’ni, sivil idare tecrübesini ve sonraki gelişmeleri siyaset bilimci İsam Abduşşafi analiz etmektedir. Arap devrimlerinin yakın tanıklarından Cuma el-Kımatı Libya tecrübesini, Rıdvan Ziyade Suriye’nin kaderini ve Muhammed Zahiri de Yemen tecrübesini kaleme alarak elinizdeki kitaba katkı sağlamaktadır. Tüm yazarlarımıza gönülden teşekkürü borç biliyor, söz konusu makaleleri siz okuyucuların takdirine sunuyoruz.

Ramazan Yıldırım

Mahmut Alrantisi

BİR

ARAP DEVRİMLERİNİN
ON YILLIK
MUHASEBESİ

ARAP İSYANLARINDA ON YILIN MUHASEBESİ VE TÜRKİYE’NİN YERİ

BURHANETTİN DURAN*

GİRİŞ

Tunuslu seyyar satıcı Muhammed Buazizi’nin Aralık 2010’da kendini yakmasıyla başlayan kitlesel protestoların üzerinden on yıl geçti. Yase-min Devrimi ile başlayan dalga Mısır’da Tahrir Devrimi ile siyasi bir kasırgaya dönerek bu iki ülkenin yanı sıra Libya ve Yemen’de otoriter liderlerin sonunu getirmiştir. Kuveyt ve Ürdün’de hükümetler değişirken Umman, Suudi Arabistan ve Fas yönetimleri reform yaparak protestocuları teskin etmiştir. Bahreyn’deki isyanlar Suudi Arabistan’ın doğrudan askeri müdahalesi ile bastırılırken Suriye’de Esed rejimi İran ve Rusya’nın desteğiyle ayakta kalmıştır. Birkaç ay içerisinde 1940’larda ortaya çıkan post-kolonyal rejimlerin oluşturduğu bölgesel düzen büyük bir kırılma yaşamıştır. Tunus’ta Zeynelabidin bin Ali ve Mısır’da Hüsnü Mübarek protestolardan bir ay sonra iktidarı terk etmek zorunda kalmıştır. Yemen’de Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih bir yıl dirense de yerini yardımcısı Abdurabbu Mansur Hadi’ye bırakmıştır. Libya’da Muammer Kaddafi ise önce uluslararası bir askeri müdahale ile iktidarını ve sonra muhaliflerin eline geçince de hayatını kaybetmiştir.

“Onur, insan hakları, özgürlük ve demokrasi” talepleri ile sokaklara çıkan Arap halkları ABD ve AB’den destek görmediği gibi Körfez’in

* Prof. Dr., İbn Haldun Üniversitesi Öğretim Üyesi ve SETA Genel Koordinatörü

statükocu rejimleri tarafından karşı devrim ile susturulmuştur.¹ “Ba-har” getirmesi beklenen isyanlar sadece iki buçuk yıl sonra “Arap kı-şısı”na çevrilmiştir. 2012’de Mısır’ın ilk seçilmiş cumhurbaşkanı olarak göreve başlayan Muhammed Mursi Temmuz 2013’te Sisi darbesiyle devrilmiştir. Böylece Arap dünyasının en güçlü ülkesi Mısır otoriter rejimler arasına katılmıştır. Tunus, Nahda lideri Gannuşi’nin feraseti ve mahareti sayesinde devrimini zar zor koruyabilirken Libya, Suriye ve Yemen’in halen iç savaştan çıkması zor görünmektedir. Bu ülkelerde istikrarlı ve demokratik yönetimlerin kurulması halen çok uzak bir ola-sılık olarak görünmektedir.

En iyi durumdaki Libya, Türkiye’nin 2019’da BM’nin tanıdığı Ser-rac hükümetine verdiği kritik destek sayesinde bir siyasi geçiş süreci yaşamaktadır. Darbeci Hafter’in Trablus’u alarak otoriter bir yönetim kurması engellendiyse de geçiş sürecinin ve Aralık 2021’deki seçimlerin ne getireceği belirsizliğini korumaktadır. Körfez’in statükocu rejimleri-nin Arap halklarının demokratik taleplerini bastırmasının Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da yeni bir bölgesel denklem ürettiği açıktır. Müslüman Kardeşler’in tasfiyesi ve İran’a karşı bloklaşma yeni denklemin ilk so-nuçlarıdır. Türkiye’nin halkların taleplerine gösterdiği saygı, demokra-tik modelinin cazibesi, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın güçlü liderliği ve proaktif dış politikası Körfez başkentlerini kaygılandırmıştır.²

Bu kaygı Körfez elitleri nezdinde Türkiye’nin de sınırlandırılma-sı gereken bir ülke olarak konumlandırılmasına sebep olmuştur. Tür-kiye’nin 2013 ile 15 Temmuz 2016 darbe girişimi arasında yaşadığı türbülansa bu sınırlandırma hamlelerinin etkisi açıktır. Ayrıca ABD Başkanı Trump döneminde (2016-2020) Körfez bloku daha da cesa-retlenerek hem İran hem de Türkiye’yi sınırlandırma yönündeki hırslı iddiasını sürdürmüştür. Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK)

¹ Batı’nın Arap isyanlarına yaklaşımı için bkz. *Re-Thinking Western Policies in Light of the Arab Uprisings*, ed. R. Alcaro ve M. Haubrich-Seco, (Edizioni Nuova Cultura, IAI Research Papers, Roma: 2012).

² Türkiye modeli üzerine daha geniş bilgi için bkz. *Arap Baharı ve Türkiye Modeli Tartış-maları*, ed. Mehmet Akif Kireççi, (ASEM, Ankara: 2014).

üyeleri Suudi Arabistan ve BAE önderliğinde Katar'ı ablukaya almıştır. Bu denklemde öne çıkan şey Körfez ülkelerinin İran karşısında İsrail ile birlikte hizalanmasıdır. Arap halklarının sosyoekonomik dinamiklerinden gelen sahici demokrasi taleplerinin bastırılması ve Batı başkentlerinin buna gösterdiği ikiyüzlü sessizlik ibretlik bir durum olarak tarihin sayfalarına geçerken bölgesel güç rekabeti de hızlanmıştır.

Bu makale öncelikle Arap isyanlarının bastırılmasının sonuçlarına ve alınan acı derslere odaklanmaktadır. Statükocu güçlerin getirdiği kırılğan bloklaşma, DEAŞ olgusu, vekalet savaşları, bölgesel güçlerin politikaları, Trump döneminin bölgeye etkisi ve yeni iktidara gelen Biden yönetiminin etkilediği yeni konumlanmalara değinmektedir. Ayrıca Türkiye'nin isyanlardan on yıl sonra nasıl bir politika yürüttüğü de ele alınmaktadır.

HAYAL KIRIKLIĞI, ACI DERSLER VE KAYBEDİLENLER SARMALI

Arap isyanları 2011'in hemen başında Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da demokrasinin geç kalmış olan dördüncü dalgasının nihayet gelişi olarak karşılanmıştır.³ Bölgedeki otoriter rejimlerin (önce cumhuriyetler, sonra monarşiler) birer birer yıkılacağı ve yepyeni bir dönemin başlayacağı beklentisi oluşmuştur. Ancak Ağustos 2011'e gelindiğinde Bahreyn'deki gösteriler sert bir şekilde bastırılırken Suriye'deki durum bir iç savaşa dönüşmüştür. Sonrasında Fas ve Ürdün'de protestolar kısmi bir reform süreci ile karşılanırken mevcut siyasal yapı kendisini korumayı bilmiştir. Eski rejimin (*fulul*, özellikle ordu ve

³ John L. Esposito, Tamra Sonn ve John O. Voll, *Islam, Democracy after the Arab Spring*, (Oxford University Press, Oxford: 2016), s. 3; Arap isyanları öncesi olmayan protestolar olarak değerlendirilmiştir. 20. yüzyılın başındaki anti-kolonyal bağımsızlık hareketlerinden de 1920-1973 arasında monarşileri yıkan devrimlerden de 2003 Irak işgali sonrası anayasacı hareketlerden de farklıdır. Ve her şeyden önce Arap Baharı da peşinden gelen Arap kışı da Arapların kendi tecrübesidir. Bkz. Noah Feldman, *The Arab Winter*, (Princeton University Press Princeton: 2020), s. xii; Yine Arap Baharı'nın doğu-batı ayrımını ortadan kaldırması ve post-kolonyal olgusunun sonu olarak değerlendirilmesi için bkz. Hamid Dabashi, *The Arab Spring: The End of Postcolonialism*, (Zed Books, Londra: 2012).

yargı) tasfiye edilmediği Mısır'da 2012 seçimlerinden bir yıl sonra ordu Mursi yönetimini darbe ile devirmiştir. 2013 yazına gelindiğinde Tunus haricinde Arap Baharı ülkelerinden hiçbirinde demokrasiye geçiş yaşanmayacağı netleşmiştir.⁴ Bir yandan Yasemin Devrimi'nin başarıya ulaşması aslında diğer Arap isyanlarının da iç savaş ya da daha fazla otoriterleşme ile sonuçlanmasının kaçınılmaz olmadığını göstermektedir.⁵ Öte yandan ise otoriter rejimlerin adaptasyon kabiliyetlerinin yüksek olduğu görülmüştür. Arap rejimlerinin stratejileri hem protestoları şiddetle bastırma hem de kısmi reformlarla muhalefeti kapsama özelliğini sergileyebilmiştir.⁶

Otoriter rejimlerin ne kadar kırılğan olduğu görülmüşse de halkların ayaklanması ile devrilen otoriter liderlerin yerini ordunun ya da iç savaş milislerinin ve dış güçlerin doldurması yaygın bir hayal kırıklığı üretmiştir. Yasemin ve Tahrir devrimlerini ateşleyen sebepler Arap halkları için halen çok canlı ise de demokratik yönetimlere kavuşmanın ne denli zor olduğunun müşahade edilmesi alınan dersler arasındadır. İsyenlar sonrası oluşan kaostan Irak ve Suriye'de DEAŞ'ın ve diğer vekil güçlerin istifade etmesi ise apayrı bir acı ders konumundadır.

Arap isyanları başlamasından kısa süre sonra deforme edilerek karşı devrimcilerin hesaplarına tahvil edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında "İs-

⁴ Arap Baharı'nın başlangıcından itibaren 1989 Doğu Avrupa devrimleri gibi demokrasiye geçiş ile mi sonuçlanacağı yoksa 1848 devrimlerinden sonra olduğu gibi otoriter rejimlerin kendilerini konsolide mi edeceği gündeme gelmiştir. 1989 dalgasında Sovyet blokunun çöküşü, Doğu Avrupa ülkelerinin Batı'nın güvenlik şemsiyesine alınması ve AB'ye üyelik vaadi gibi dış faktörler ülkeleri kapitalizm ve demokrasiye icbar etmiştir. Benzer dış faktörler Ortadoğu için söz konusu değildir: Petrolün güvenli bir şekilde transferi, göçün kontrolü, terörizmle mücadele ve Batı yanlısı bölgesel dengelerin korunması gibi kaygılarla otoriter rejimleri destekleyen ABD ve Avrupa'nın bölgeye yaklaşımı değişmemiş, performansı belirsiz bir Arap demokrasi tecrübesi için Batı mevcut yerleşik menfaatlerini tehlikeye atmamıştır. Ayrıca Arap otoriter rejimleri sivil toplumu kontrol etmede ve otoriterliklerini üretmede daha başarılı olmuştur. Bkz. Burhanettin Duran ve Nurullah Ardic, "Arap Baharı", *Uluslararası İlişkilere Giriş*, ed. Şaban Kardaş ve Ali Balci, (Küre, İstanbul: 2014), s. 677-678.

⁵ Tunus örneği için bkz. Alfred Stepan, "Towards a 'Democracy with Democrats' in Tunisia", *Revisiting the Arab Uprisings*, ed. Stephane Lacroix ve Jean-Pierre Filiu, (Oxford University Press, Oxford: 2018), s. 9-28.

⁶ Otoriter rejimlerin direnci ve adaptasyon kabiliyetleri için bkz. Joshua Stacher, *Adaptable Autocrats: Regime Power in Egypt and Syria*, (Stanford University Press, Stanford: 2012).

yanların iç savaşa dönmesinden en çok kim istifade etti?” sorusunun cevabı bugün itibarıyla çok açıktır. Demokratik yönetimlerin Arap ülkelerinde iktidara gelmesinden en çok rahatsız olacak güçler yani Körfez, İran ve özellikle İsrail istifade etmiştir. Otoriter rejimler protestoların meydan okumalarına karşı dirençlerini ve adaptasyon kabiliyetlerini sergilemiştir. Sonucu ise özellikle 2013’teki Sisi darbesi ile bölgede yeni otoriterliğin yükselişi olmuştur. Arap isyanlarının bastırılmasının ilk sonucu vekalet savaşlarının yaygınlaşması, terör örgütlerinin ve selefi aşırılıkçıların öne çıkmasıdır. İkincisi İslamcılar ile demokrasi ilişkisinin dönüşüm düzlemini yitirmesidir. Üçüncüsü ise bölgesel güçler arasındaki rekabetin doğurduğu kırılğan statükocu bloklaşmadır. Yeni bölgesel denklemin dördüncü sonucu İsrail’in bölgesel nüfuzunun genişlemesi iken beşincisi ise mültecilerin dramıdır.

TERÖR ÖRGÜTLERİNİN VE VEKALET SAVAŞLARININ YAYGINLAŞMASI

Arap isyanlarının Ortadoğu’da demokratik dalgaya dönüşmesinin engellenmesinin olumsuz sonuçlarından en başta geleni başarısız devletlerin artışıdır. Buna bağlı olarak terör örgütleri, milisler ve vekil güçler yaygınlaşmıştır. Etnik ve mezhep temelli devlet dışı silahlı aktörlerin bölgedeki yükselişi 11 Eylül 2001 saldırıları sonrası ABD’nin Afganistan (2001) ve Irak (2003) işgallerine kadar geri götürülebilir. İran’ın İslam Devrimi’nden (1979) sonra Şii milisleri seferber ederek kurduğu direniş hattı bölgede vekil güçler olgusunu doğurmuştur. Ancak ABD’nin Irak işgali DEAŞ başta olmak üzere aşırı Selefi örgütlerin daha sonraki yükselişinin zeminini hazırlamıştır. Ebu Gureyb Hapishanesinde temelleri atılan DEAŞ, El-Kaide’den daha radikal ve hiyerarşik bir terör örgütü olarak ortaya çıkmıştır. Haziran 2014’te Irak’ın ikinci büyük şehri Musul’u ele geçirdiğinde ise tüm dünyanın dikkatini çekmiştir. Irak ve Suriye’de geniş bir toprak parçasında iki yıl boyunca devlet olma iddiasına kavuşan DEAŞ, Libya ve Mısır’da (Sina Yarımadası) varlık göstermiş ve birçok başkentte terör eylemleri

Arap dünyası 2011’de başlayan ve kısa süre içerisinde tüm bölgeyi etkisi altına alan toplumsal değişim ve dönüşüm taleplerinin dile getirildiği bir sürece girmiştir. Adalet, özgürlük ve onur olarak sloganlaştırılan bu talepler Arap dünyasındaki yarım yüzyıllık bir hikayenin de sona erdiğini göstermiştir. Bölgenin siyasi, sosyal, ekonomik ve güvenlik dinamiklerini etkileyen bu yeni süreç farklı kesimler tarafından “bahar”, “devrim” veya “isyan” olarak isimlendirilmiştir. Adı ne olursa olsun bu durum toplumsal değişime yönelik radikal taleplerin ifadesini yansıtan bir süreç olmuştur.

Elinizdeki kitapta bu değişim ve dönüşüm sürecinin on yıllık muhasebesi yapılarak Arap devrimlerinin bölgesel ve küresel etkileri üzerinde durulmaktadır. Arap devrimlerinin tanıkları diyebileceğimiz yazar, akademisyen ve siyasetçiler birer makaleyle bu kitaba katkıda bulunmakta ve Arap devrimlerini farklı açılardan yorumlayarak tartışmaktadır.

